

УДК 332.3

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

А.М. Полтавець

здобувач* кафедри геодезії та картографії,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Проаналізовано рекреаційний потенціал території Київської області, що зосереджується на землях всіх категорій за основним цільовим призначенням. Визначено основні напрями розвитку рекреаційного землекористування на перспективу.

Ключові слова: категорії земель, землі рекреаційного призначення, рекреаційні ресурси, рекреаційний потенціал, інтенсивність рекреації.

Під рекреаційними ресурсами розуміють поєднання компонентів природи, соціально-економічних чинників і культурних цінностей, що виступають як умови задоволення рекреаційних потреб людини. Виділяють три типи рекреаційних ресурсів: природні, історико-культурні та соціально-економічні, кожен з яких відіграє певну роль у формуванні галузевої і територіальної організації рекреаційних комплексів.

Рекреаційний потенціал території є частиною природного потенціалу, який можна розглядати як здатність навколишнього природного середовища сприяти відпочинку і відновленню сили людини. Рекреаційне використання природи за своєю суттю є соціально обумовленим процесом. Постійне збільшення рекреаційних потреб населення викликає необхідність вирішення багатьох питань, пов'язаних з визначенням характеристик природно-рекреаційного потенціалу та регламентованого, екологічно збалансованого природокористування і, відповідно, оптимального задоволення попиту людей у рекреації.

У Київській обл. існує доволі потужний рекреаційний потенціал, за при правильного використання надасть можливість не тільки забезпечити оздоровлення населення, а й сприятиме економічному зростанню регіону. Рекреаційний потенціал області зосереджується на землях різних категорій за основним цільовим призначенням, що передбачає і відповідну його оцінку та певну систематизацію з метою визначення основних напрямів розвитку рекреаційного землекористування на перспективу.

Наукові основи з теорії і практики рекреаційної діяльності закладено працями

В.С. Преображенського, Ю.О. Веденіна, І.В. Зоріна, М.С. Мироненка, І.Т. Твердохлебова та ін. Різномінітні аспекти ресурсно-рекреаційної проблематики висвітлюються в публікаціях О.О. Бейдика, М.А. Голубця, М.П. Крачила, В.П. Руденка, Ж.І. Бучко, Г.В. Гребенник та ін.

Дослідження рекреаційного потенціалу окремих регіонів України висвітлено у публікаціях Д.І. Бабміндри, М.І. Долішнього, М.М. Костриці, В.І. Мацоли, Н.В. Фоменка, Н.С. Нудельмана, О.Ю. Гринок, О.В. Токаревої та інших, однак вирішення цього питання і досі залишається актуальним.

Метою статті є дослідження сучасного стану рекреаційного потенціалу території Київської обл., аналіз його використання, а також пошук шляхів збереження та визначення основних напрямів подальшого освоєння.

Київська обл. розташована на півночі України в басейні середньої течії Дніпра, у межах лісової і лісостепової фізико-географічних зон. Площа її становить 28,1 тис. км² (близько 4,8% території України).

За характером рельєфу територію Київської обл. поділяють на три частини. На півночі переважають низовинні заболочені рівнини Поліської низовини. Південно-західна і центральна частини лежать на Придніпровській височині. Східна, лівобережна територія області, розташована на заплаві і терасах Дніпра в межах Придніпровської низовини.

Рекреаційний потенціал зосереджується на землях у всіх фізико-географічних зонах Київської області. Велике значення для відпочинку мають рекреаційні ресурси Полісся. Тут переважає м'яка тепла зима і доволі вологе літо. У цій місцевості зростають масиви соснових лісів, налічується значна кількість прісних озер, повноводних рік, що повільно протікають між низькими берегами. Можливості для рекреації на Поліссі використовуються недостатньо.

* Науковий керівник — канд. екон. наук, доц., декан факультету землевпорядкування НУБіП України Т.О. Євсюков.

Перспективними для освоєння є рекреаційні ресурси лісостепової зони Київської області. Клімат тут м'який, вологість повітря дещо менша, ніж на Поліссі, опади переважають у першій половині літа. Складовою частиною рекреаційних ресурсів є чисті поверхневі, а також підземні мінеральні води, у т. ч. лікувальні води. У багатьох місцях трапляються радонові води різного хімічного складу.

Рекреаційне землекористування — це частина земної поверхні з визначеними межами в природі (на місцевості), на якій розміщені компоненти природного середовища та феномени соціокультурного характеру, що можуть бути використані як ресурси для організації рекреаційної діяльності з використання природно-рекреаційного потенціалу території [5]. Головною умовою його виникнення є існування відповідних природних рекреаційних властивостей і їх придатність для організації певного напрямку рекреаційної діяльності на території земельної ділянки.

За характером використання природних ресурсів рекреаційне землекористування розподілено на чотири головні підтипи використання: рекреаційно-лікувальний (земельні ділянки, зайняті територіями будинків відпочинку, пансіонатів з лікування мінеральними водами тощо); рекреаційно-оздоровчий (зелені зони і зелені насадження міст та інших населених пунктів, стаціонарні і наметові туристично-оздоровчі табори, купально-пляжні місцевості, земельні ділянки, надані для дачного будівництва тощо); рекреаційно-спортивний (земельні ділянки гірськолижних та інших туристичних баз, кемпінгів, об'єктів фізичної культури і спорту, яхт-клубів, будинків рибалок і мисливців, дитячих туристичних станцій, дитячих та спортивних таборів, інших аналогічних об'єктів тощо); рекреаційно-пізнавальний (земельні ділянки навчально-туристських та екологічних стежок, маркованих трас тощо) [10].

Нами проведено районування рекреаційного землекористування Київської обл. за інтенсивністю рекреації. Виділено три типи територій (рис. 1): території з високою інтенсивністю рекреації; території з середньою інтенсивністю рекреації та території з низькою інтенсивністю рекреації.

Своєю чергою рекреаційний потенціал Київської обл. зосереджується на землях фактично всіх категорій за основним цільовим призначенням, однак найсприятливішими умовами для рекреації характеризуються землі рекреаційного, оздоровчого, історико-культурного, природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, лісгосподарського призначення і водного фонду [3].

Землі рекреаційного призначення. У Київській області налічується 1,3 тис. га земель рекреаційного призначення, у т. ч. п'ять об'єктів рекреаційного призначення на площі 0,8 тис. га. Основними користувачами земель рекреаційного призначення є організації, підприємства і установи рекреаційного (935,6 га) та оздоровчого (55,6) призначення, а також заклади фізичної культури і спорту (47,2) та заклади комунального обслуговування (16,7 га). Значна частина цих земель передана під ділянки для колективного садівництва (145,6 га) [3].

Землі рекреаційного призначення на території області розподілені нерівномірно. Найбільше їх зосереджено в Вишгородському (610,30 га, або 22,51% від загальної площі рекреаційних земель області), Обухівському (510,44 га, або 18,82), Бориспільському (241,79, або 8,92) районах та в м. Ірпінь (417,44 га, 15,39%). А в Яготинському, Миронівському, Володарському районах та у містах Васильків, Біла Церква, Бориспіль, Славутич — такі землі взагалі відсутні.

Серед курортів найважливішими є об'єкти в м. Біла Церква, смт. Ворзель, м. Ірпінь, на території Конча-Заспи, м. Миронівка. Рекреаційно-оздоровче значення мають також курортні місцевості, сіл Пірнове та Лютіж, смт Клавдієво-Тарасове, м Буча. Найбільший з цих об'єктів — Ірпінський регіон. Місто Ірпінь, що розташоване у мальовничій місцевості за 27 км від столиці, відоме як оздоровниця державного значення. Тут налічується близько двох десятків санаторіїв і профілакторіїв, будинків відпочинку, більше десяти таборів дозвілля і відпочинку.

За рівнем концентрації природно-рекреаційного потенціалу Київська обл. має доволі низькі показники в Україні — 6,192 на 1000 км², або 0,098 на 1 тис. жителів, але рівень концентрації земель рекреаційного призначення не перевищує 1,427 та 0,023 відповідно [12], що свідчить про нерозкриті можливості потенціалу області щодо рекреаційних земель. Зважаючи на ці дані, можемо констатувати, що природно-рекреаційний потенціал області в 4 рази перевищує площі земель рекреаційного призначення.

Землі оздоровчого призначення. У Київській обл. налічується 0,3 тис. га земель оздоровчого призначення, у т. ч. п'ять об'єктів оздоровчого призначення на площі 0,2 тис. га. Основними користувачами земель оздоровчого призначення є водогосподарські підприємства (191,4 га), організації, підприємства і установи оздоровчого (117,4) та рекреаційного (15,5) призначення, а також заклади фізичної культури та спорту (1,6 га) [3].

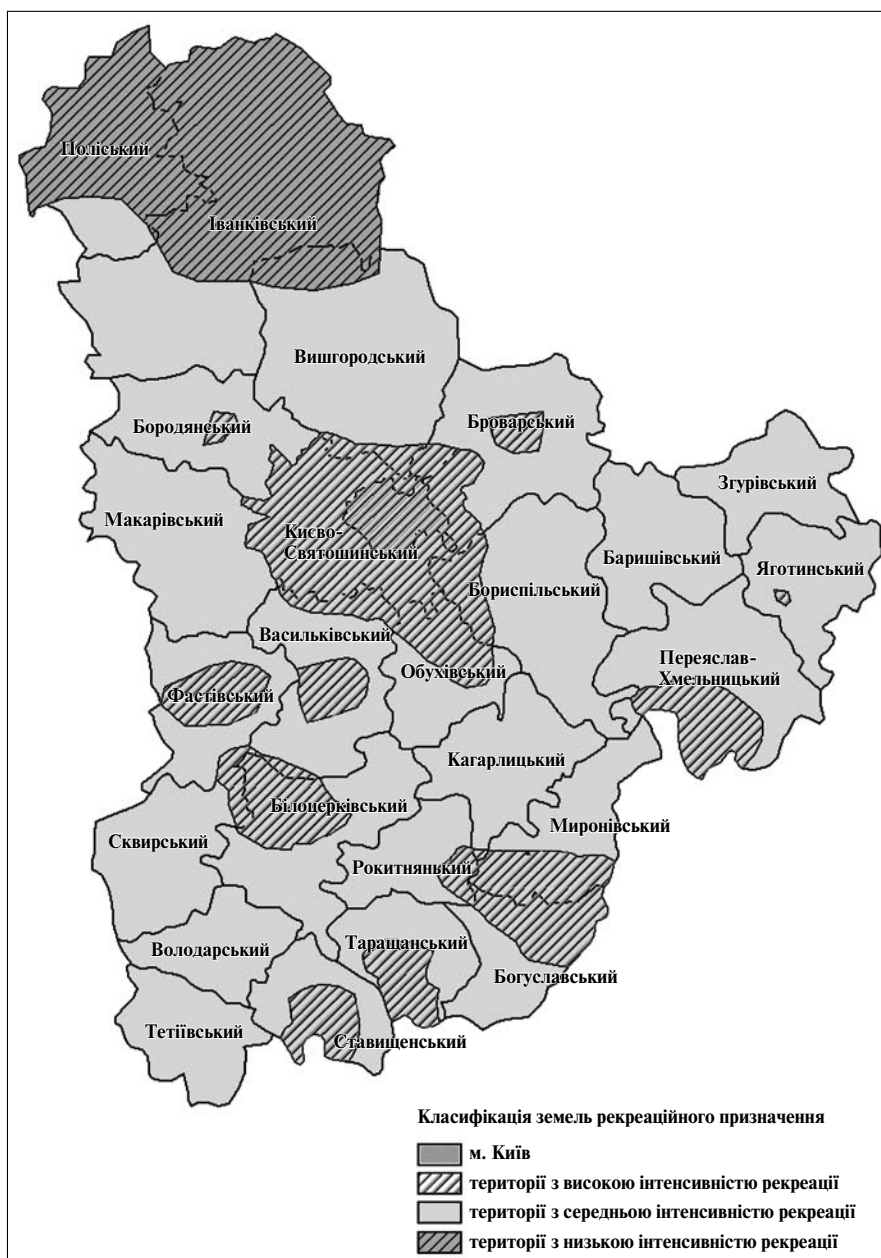

Рис. 1. Районування рекреаційного землекористування Київської області за інтенсивністю рекреації

Мережа санаторних закладів Київської обл. налічує 46 об'єктами. Загальна місткість закладів курортного лікування становить близько 10,2 тис. місць, площа — 382,8 га. Кількість дитячих оздоровчих закладів становить 237 об'єктів, де можуть відпочивати понад 40 тис. дітей. Мережа закладів відпочинку (з урахуванням тих, що функціонують періодично) налічує 40 будинків та пансіонатів, 30 оздоровчих таборів, водноспортивних і веслувальних баз, 13 спортивно-риболовецьких баз. Загальна місткість закладів відпочинку (без спортивних баз) становить 16,0 тис. місць.

Землі історико-культурного призначення. У Київській обл. налічується 1,2 тис. га земель історико-культурного призначення, у т. ч. сім об'єктів історико-культурного призначення на площі 0,3 тис. га [3]. Основними користувачами земель історико-культурного призначення є лісгосподарські підприємства (479 га), недержавні сільськогосподарські підприємства (166,6), особисті селянські господарства (90,4), заклади культурно-просвітницького обслуговування (19,4), організації, підприємства і установи історико-культурного призначення (44,1 га). Значна частина цих земель відно-

ситься до земель запасу (292,4 га) та земель загального користування (93,4 га).

Тому слід надати особливої уваги дослідженню і розвитку туристичної галузі в Україні і, зокрема у Київській обл. Основними видами сегментами ринку й надалі залишаються рекреаційний, курортно-лікувальний, культурно-пізнавальний (екскурсійний), спортивно-оздоровчий, релігійний туризм.

Спортивно-оздоровчий та зелений (соціальний) туризм не є провідним для Київської області, але в комплексі з основними його видами ці сегменти сприяють певному економічному і, особливо, соціальному ефектам. Одним з перспективних і високоприбуткових сегментів ринку вважається конгресивний туризм [8]. Так, близько 20% ділових людей у світі подорожують з метою взяти участь у різноманітних конгресах і конференціях. Київська обл. за своїм розташуванням має зайняти відповідне місце, щодо прийняття туристів на конгреси, симпозиуми та інші заходи.

Київська обл. є новим регіоном сільського зеленого туризму [8]. Тут розвинені народні промисли, туристичні маршрути, сільське господарство з виробництва екологічно безпечної продукції.

Землі природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення. У Київській обл. налічується 29,5 тис. га земель природоохоронного призначення, що становить 1,1% її загальної площі. На цих землях розміщуються об'єкти природно-заповідного фонду. Основними користувачами земель природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення є лісогосподарські підприємства (18,6 тис. га), сільськогосподарські підприємства (2,3 тис. га), організації, підприємства і установи природоохоронного (428,5 га), оздоровчого (62,1а) та рекреаційного (72,8 га) призначення. Значна частина цих земель відноситься до земель запасу (5,6 тис. га) та земель загального користування (1,9 тис. га) [3].

Серед територій та об'єктів природно-заповідного фонду налічується 15 заказників, дві пам'ятки природи, один дендрологічний парк, три парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення [6]. До об'єктів місцевого значення входить 55 заказників, 49 пам'яток природи, дев'ять парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, 16 заповідних урочищ. Загалом мережа природно-заповідного фонду Київської обл. налічує 151 одиницю територій та об'єктів загальною площею 81,1 тис. га, що становить 3,2% від усієї адміністративної площі області.

Актуальним залишається завдання щодо проведення інвентаризації та правового оформ-

лення використання територій природно-заповідного фонду за користувачами з урахуванням вимог формування та розвитку рекреаційного середовища [1].

Сучасний стан земель природно-заповідного фонду Київської обл. спонукає до перегляду пріоритетів під час формування природно-заповідної мережі у напрямі збільшення кількості територій поліфункціонального призначення, які створюються як для збереження природних комплексів, так і для забезпечення соціальних функцій [7].

Землі лісогосподарського призначення. У Київській обл. налічується 648,3 тис. га земель лісогосподарського призначення, або 23,1% від її загальної площі. Основними користувачами цих земель є лісогосподарські підприємства (409,4 тис. га), інші заклади, установи, організації (132,7), також є землями загального користування (52,2) та землями запасу (54,7 тис. га) [3].

У межах Київської обл. поширені соснові, дубово-соснові, грабово-сосново-дубові ліси з домішкою берези, липи, клена з підліском ліщини і бруслини; широколистяно-грабові ліси; вільхові ліси; дубові ліси; дубово-грабові ліси; в'язові ліси; осикові ліси; осокорові ліси; вербові ліси; вільхові ліси з домішкою клена, берези; чагарники; різнотравно-злакові луки; ділянки луків, степів (кострець, ковила, шавлія).

Площа земель пі полезахисними лісовими смугами становить 12,8 тис. га, з них на землях запасу — 6,8 тис. га. Закріплено за суб'єктами господарювання (надано у власність, постійне користування, оренду) — 6 тис. га полезахисних лісових смуг. Лісові насадження області виконують переважно екологічні функції — водоохоронні, захисні, рекреаційні, натомість їх експлуатаційне значення обмеженим [4].

Землі водного фонду. У Київській обл. налічується 225,1 тис. га земель водного фонду, або 8,0% від її загальної площі. Основними користувачами земель водного фонду є організації, підприємства і установи природоохоронного призначення (6,7 тис. га), а також водогосподарські (3,8), лісогосподарські (3,2) та сільськогосподарські підприємства (14,2 тис. га). Значна частина цих земель перебуває у користуванні інших закладів, установ, організацій (60,3 тис. га), є землями загального користування (97,9) та землями запасу (39,0 тис. га) [3].

Важливим для рекреаційної діяльності є встановлення пляжної зони уздовж водних об'єктів та її режиму.

Землі житлової та громадської забудови. У Київській обл. площа земель житлової і громадської забудови становить 178,3 тис. га, або 6,3% її загальної площі.

Найбільше рекреаційне значення мають землі зелених зон і зелених насаджень населених пунктів. Ці землі характеризуються і високим ступенем рекреаційного навантаження, зокрема у прилеглих до міст зонах. Так наприклад, зони інтенсивної рекреації та масового відпочинку лісопарків Києва становлять 43% (14 710 га) від загальної площі насаджень (34 209 га). Більш ніж половина території лісопарків міста Києва є перспективною для інтенсивної рекреації та масового відпочинку [9].

Необхідно розпочати систематичну роботу з визначення меж та встановлення режимів охорони і використання рекреаційних територій, їхніх охоронних зон; затвердження в установленому порядку відповідних меж та режимів; їх включення до державного земельного кадастру та містобудівної документації, а також розробити низку комплексних заходів для залучення інвестицій на створення рекреаційної інфраструктури та розкриття рекреаційного потенціалу території і насамперед включення всіх рекреаційних ресурсів області до земель рекреаційного призначення. Також потрібно приступити до розроблення проектів землеустрою щодо організації і визначення меж територій рекреаційного призначення [2].

ВИСНОВКИ

Київська обл. має доволі потужний природний рекреаційний потенціал для розвитку рекреаційної діяльності і туризму. Рекреаційні ресурси області зосереджуються фактично на всіх категоріях земель за основним цільовим призначенням. Однак площа земель відповідних категорій значно поступається (у 3–5 разів) нормативам, якими керуються країни Європейського Союзу. Тому нагальним завданням має стати розроблення проектів землеустрою щодо організації і визначення меж територій рекреаційного призначення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гетьман В.І. Основні завдання і проблеми розвитку еко-туризму в національних природних парках і біосферних заповідниках України / В.І. Гетьман // *Гори і люди* (у контексті сталого розвитку): матеріали Міжнар. конф. (Рахів, 14–18 жовт. 2002 р.). — С. 304–313.
2. Довідник із землеустрою / за ред. Л.Я. Новаковського. — 4-те вид., перероб. і допов. — К.: Аграрна наука, 2015. — 492 с.
3. Земельна реформа на регіональному рівні (на прикладі Київської області за 1991–2011 роки) / [Й.М. Дорош, С.О. Осипчук, М.П. Стецюк, О.С. Дорош]. — К.: ЗАТ «ВІПОЛ», 2011. — 188 с.
4. Нефедова В.Б. Рекреационное использование территории и охрана лесов / [В.Б. Нефедова, Е.Д. Смирнова, В.П. Чижов, Л.Г. Швидченко]. — М.: Лесная промышленность, 1980. — 184 с.
5. Попович С.І. Туристично-екскурсійні ресурси України: Вступ до проблеми / С.І. Попович // *Туристичні ресурси України*. — К.: Типографія ФПУ, 1996. — 13 с.
6. Природно-заповідний фонд Київщини: довід. вид. — К.: Урожай, 2007. — 42 с.
7. Про Програму перспективного розвитку заповідної справи в Україні / Постанова Кабінету Міністрів України від 22 вересня 1994 року № 177/94-ВР // *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). — 1994. — № 48. — Ст. 430.
8. Теоретичні та прикладні аспекти рекреаційного природокористування в Україні: монографія / [К. Кілінська, В. Руденко, Н. Аніпко та ін.]. — Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2010. — 250 с.
9. Токарева О.В. Рекреаційний потенціал лісопарків м. Києва / О.В. Токарева // *Аграрна наука і освіта*. — 2004. — Том 5. — № 3–4 — С. 130–133.
10. Третяк А.М. Підтипи рекреаційного землекористування за характером використання природних рекреаційних ресурсів / А.М. Третяк, Г.В. Гребенник // *Збалансоване природокористування*. — 2014 — № 4. — С. 96–100.
11. Фізична географія Української РСР / [О.М. Маринич, А.І. Ланько, М.І. Щербань, П.Г. Шищенко] / Під ред. О.М. Маринича. — К.: Вища школа, 1982. — 208 с.
12. Черчик Л.М. Статистичне оцінювання сучасного стану та перспектив розвитку рекреаційного природокористування в регіонах України / Л. М. Черчик // *Економічні науки: Збірник наукових праць Луцького національного технічного університету*. 2011 — Вип. 8 (31). — Ч. 2. — С. 246–257. — (Серія «регіональна економіка»).